Федір Левченко

Вплив соціально-політичних поглядів Альфреда Нобеля на заснування Нобелівської премії

м. Миколаїв

Використовуючи вітчизняні і зарубіжні джерела, зокрема, видання Нобелівських установ у Стокгольмі та Осло, Міжнародного Інформаційного Нобелівського Центру (Російська Федерація), автор статті досліджує вплив соціально-політичних поглядів Альфреда Нобеля на заснування Нобелівської премії, її роль у сучасних досягненнях науково-технічного прогресу та міжнародних політичних, найперше, миротворчих процесах.

В особі Альфреда Нобеля поєдналися дві особистості — вчений, винахідник, підприємець та далекоглядний політик, щоправда, не позбавлений скептичного ідеалізму. 85 основних винаходів принесли йому славу, 86-й гарантував безсмертя. Це — Заповіт, в якому він розпорядився використати свої великі капітали на премію видатним інтелектуалам, незалежно від їх національності. Починаючи з 1901 р. — першого року вручення Нобелівської премії, майже вісімсот осіб та міжнародних організацій удостоєні

цієї нагороди [1]. До них належать великі вчені, найталановитіші письменники та громадсько-політичні діячі. Високоосвічений, компетентний у природничих і гуманітарних науках, Нобель цікавився не лише винаходами та виробництвом, але й соціально-політичними проблемами, літературою, брав безпосередню участь у конгресах прихильників миру, тісно контактував з державними діячами, політиками та письменниками прогресивних поглядів, спілкування з якими, значний взаємовплив привели Нобеля до ідеї заснування премії подвижникам прогресу, що здобула ім'я її засновника та отримала найвище світове визнання.

Естетичні уподобання та соціально-політичні погляди А. Нобеля значною мірою формувалися в юності, під час проживання, навчання і практичної діяльності в Росії, де закладено фундамент його космополітизму, політичної толерантності та гуманізму, яким судилося стати основою його світогляду і характеру [2]. Інтелектуальне середовище, створене його батьками та вихователями, впливало на світогляд А. Нобеля, побудований на тогочасній філософській і політичній основі Просвіти і науково-технічного прогресу. В Росії А. Нобель набув досить радикальних поглядів із соціальних, політичних і гуманітарних питань. Рано виявив інтерес до літератури, читав твори українських та російських класиків: Гоголя, Жуковського, Лермонтова, Тургенєва, Крилова. У зрілі роки А. Нобель передплачував романи Л. Толстого, прозу С. Ковалевської, праці з російської історії, економіки та політики. Альфред і сам в молоді роки мав намір стати літератором але поступово «охолов», цілком віддавшись технічній творчості та свої помисли зосередив на кар'єрі хіміка, винахідника і промисловця.

Особливий вплив на формування соціально-політичних і літературних уподобань А. Нобеля справив його улюблений британський поет-романтик Персі Біш Шеллі — переконаний атеїст і революціонер. Він навчався в Оксфорді, звідки відрахований за авторство ессе «Невідворотність атеїзму», виїхав в Ірландію підт-

римати революційний рух. Протест проти конформізму та зла і насильства, протиставлення реального й ідеального світів — ось основні риси, що характеризують світогляд Шеллі — автора поем «Монблан» та «Повстання ісламу». Як стверджує французький нобеліст Орландо де Руддер, погляди Персі Шеллі значною мірою визначили переконання і напрямок думок Альфреда Нобеля про долю світу [3].

Щодо ставлення до релігії і церкви, то ці світоглядні проблеми мали для нього значення лише в тій мірі, коли відображали любов до людини і людства. У другій половині XIX ст. шведи були у своїй більшості дуже побожними лютеранами, проте церква в Швеції втратила попередній вплив на людей. Шведський соціолог К. Британ стверджує: «сучасну Швецію напевне можна визнати однією з найменш релігійних і найбільш секуляризованих країн... Швеція стала вже далеко не однорідною лютеранською країною, а, навпаки, країною, де співіснують багато культур і релігій» [4].

На відміну від брата Людвіга, який назавжди пов'язав своє життя з Росією, Альфред став космополітом європейського зразка. Відкриваючи підприємства в різних країнах, працюючи там в лабораторіях, він одночасно пристосовувався до економічної ситуації, політичного клімату та культури країн проживання, збагачувався їх досвідом. Нобель постійно дотримувався гасла: «Дім — це там, де я працюю, а я працюю всюди».

Соціальні погляди та благодійність А. Нобеля формувалися під впливом його братів Роберта і Людвіга, синів і дочки Людвіга — Еммануеля, Карла й Марти Нобель-Олейникової. Вони ще задовго до того, як радянська Росія оголосила себе державою, де «все належить народу», на своїх підприємствах в Росії створили систему соціального забезпечення: будували гуртожитки та квартири для робітників і службовців, а також школи, лікарні, їдальні, пансіонати, бібліотеки, надавали відпустки з виплатою відпускних, запроваджували читання публічних лекцій. При Народно-

му домі Л. Нобеля в Санкт-Петербурзі діяли аматорський хор, ансамбль балалаєчників, зимовий сад і спортивні майданчики [5]. Брати Нобель випереджали свій час у справі соціального захисту працівників. Марта Нобель-Олейникова — вчений і практик у галузі медицини, відома своїми досягненнями в травматології і рентгенології та значними пожертвами на охорону здоров'я в Росії, вагомим вкладом у розвиток першого в Європі Жіночого медичного інституту (нині — С.-Петербурзький медичний інститут ім. І. Павлова). На її кошти побудовано в столиці Росії клініку очних хвороб (1907 р.), факультетську хірургічну клініку (1912 р.), запроваджено стипендії для «слухачок з бідних родин», влаштована лабораторія в клініці хвороб горла і вуха. В цілому родина Нобелів на охорону здоров'я пожертвувала понад 400 тис. руб. (на той час — велика сума). Нобель-Олейникова утримувала лікарню і спеціалізовану школу «для хворих дітей» працівників заводу «Людвіг Нобель», а в роки Першої світової війни вона в Народному домі Нобеля організувала й була головним лікарем госпіталю для фронтовиків. Скалічених, але підлікованих фронтовиків готували до мирної праці: при госпіталі солдатів навчали робітничим професіям, які пізніше допомагали їм вижити, створити сім'ї. Брати Нобелі прагнули не допускати міжконфесійних протиріч і конфліктів серед працівників своїх підприємств і населення: у Баку вони виділили кошти на спорудження Олександро-Невського храму, римо-католицького костелу, лютеранських церков і мечетей, здійснювали пожертви на храми в різних містах Російської імперії.

Маючи сталі традиції благодійництва родини Нобелів, Альфред прилучився до меценатства. Так, у «Высочайшем повелении» російського царя від 08.08.1893 р. наголошено: «Підданий Швеції, доктор філософії Альфред Нобель, виявляючи зацікавлення фізіологією і бажаючи сприяти дослідженням в галузі цієї науки», пожертвував Імператорському інституту експериментальної меди-

цини 10000 руб., «не висуваючи ніяких умов щодо використання принесеного ним дару» [6]. Альфред вважав, що ці кошти можуть бути використані для реалізації його ідей І.П. Павловим і М.В. Ненцьким. І вони використані на добудову приміщення й обладнання інституту, в якому розмістилася лабораторія І.П. Павлова. В цьому приміщенні й виконані роботи з фізіології, які оцінені Каролінським медико-хірургічним інститутом: 1904 р. Павлову присуджена Нобелівська премія з фізіології та медицини.

Одночасно були й суперечності в діяльності, поглядах і характері А. Нобеля. При цьому вони посилаються на прижиттєві інтерв'ю й мемуари сучасників, які залишили нам зразки роздумів А. Нобеля. Як приклади, вони наводять, зокрема, такі міркування.

— Діяльність А. Нобеля мала двоякі наслідки: винайдена ним потужна вибухівка — динаміт — була першою зброєю масового ураження. Разом із цим, заснована і названа його ім'ям премія стала символом гуманізму, збалансованої політики, надією на торжество розуму і утвердження миру між народами. Можливо, це звучить парадоксально, але його спадщина — одночасно спадщина війни і миру. А. Нобель вважав, що палій війни можна зупинити лише острахом потужної зброї, що може бути зброєю відплати. Він писав, що «коли люди не хочуть прислухатися до голосу розуму, необхідно винайти інструмент смерті, котрий страхом змусить людство зробити крок до миру».

— На переконання А. Нобеля, «Світ має належати геніям — Аттилам точних наук і Зевсам технічного прогресу, але при цьому недопустиме розширення прав демократії, бо в кінці кінців будь-яка демократія приводить людство до утвердження диктатури, що об'єднує пропащих покидьків суспільства» [7].

— Консерватор в економіці та політиці, А. Нобель вважав непотрібними будь-які вибори, парламентаризм та непродуктивні розмови у громадських об'єднаннях. І разом із цим мало хто в II половині XIX ст. так зневажав деспотизм, тиранію, насильство.

Як роботодавець для сотень і тисяч робітників та інженерно-технічних працівників, А. Нобель виявляв турботу про їх надійне соціальне забезпечення, умови праці та здоров'я, на його підприємствах зазвичай не виникало соціальних конфліктів.

— Вважався відлюдником, меланхоліком і мізантропом (з філософським скептицизмом) але одночасно називав себе ідеалістом. «Я мізантроп за характером, — писав А. Нобель в одному з листів, — і все таки я прагну робити добро; ...я є небувалим ідеалістом...» [8]. Саме ідеалістом і гуманістом він виявив себе, коли пожертвував власне багатство на винагороду (премію) тим, хто своєю результативною працею служить людству і справі миру.

— Успадкування приватними особами багатств, отримання значної спадщини, на переконання А. Нобеля, — «нездорове явище, яке, приводить лише до лінощів», паразитизму, взаємних претензій і ворожнечі між спадкоємцями [9]. Таке переконання, очевидно, вплинуло на зміст його знаменитого заповіту від 1895 р.

— На підприємствах А. Нобеля, якого вважали мрійником про справедливе суспільство, працювали діти, що вважалося нормальним для тієї епохи. Як доказ цієї практики капіталіста наводять його ж слова: «Коли-небудь, коли цивілізація стане цивілізацією в повному розумінні цього слова, ті, хто ще не може працювати, тобто діти, і ті, які вже не можуть працювати, тобто старики. Неодмінно будуть отримувати від держави пенсію. І це буде справедливо» [10]. В ту епоху про пенсії не йшлося. І лише А. Нобель публічно проголошував потребу пенсій непрацюючим та соціальних виплат тим, хто їх потребував.

Одночасно А. Нобель виступав за освіту, підтримку розвитку науки і культури, подолання егоїзму, агресивності людини та інших її вад. «Поширювати просвіту — означає поширювати процвітання. Я маю на увазі справжнє процвітання, не індивідуальні багатства. З просвітою більша частина зла зникне» [11]. Просвіта народу, на думку А. Нобеля, має продовжуватись поки народ не

буде очікувати милостині від держави, а візьме на себе відповідальність за власне майбутнє і самостійно будуватиме своє життя у відповідності до ідеалів розуму, у прагненні до рівності між людьми та соціальної справедливості.

Нобель активно відстоював ідею інтернаціоналізму. На його думку, всі нації рівноправні і однаково можуть бути наділені творчим генієм. Не благо окремо взятих шведів, німців чи американців, не добробут економічної, політичної, військової чи інтелектуальної еліт, а процвітання і зближення людства як єдиної світової спільноти турбувало Нобеля.

За життя А. Нобель мав репутацію соціаліста. Як стверджує Орландо де Руддер, «Нобель відкрито оголосив себе соціалістом, але лише з застереженнями». Проте «соціаліст, який не терпів демократії і зневажав будь-які вибори — більше ніж дивний соціаліст». Він пропонував схему управління суспільством, що базувалася на засадах, близьких до соціалізму.

Альфред Нобель стояв біля витоків соціалістичної ідеї в її шведському варіанті, що передбачала створення суспільного сектора, на базі якого формуються достатні матеріальні блага для забезпечення всіх громадян країни. Цієї думки дотримується, зокрема, російський нобеліст Л. Сумароков: Нобель «вніс суттєвий вклад в саму модель існуючого в його країні суспільного ладу — «шведської моделі соціалізму» або капіталізму, справа не в назві» [12]. Період, починаючи з 1870 р., коли А. Нобель активно розбудовував своє промислове виробництво в Швеції, називають «блискучим століттям шведської економіки» (1870-1970 рр.). Після 1945 р. у Швеції запроваджено значну допомогу на дітей, страхування на випадок хвороби, додаткову трудову пенсію, програму житлового будівництва, що забезпечують кожному громадянинові Швеції соціальний захист. Як зафіксовано в Історії Швеції, «Створена в такий спосіб держава загального добробуту — так звана «шведська модель» — стала предметом досліджень і

певною мірою наслідування в усьому світі» [13]. Швеція у значній мірі використала елементи соціалізму і зробила це під проводом своєї соціал-демократичної партії. Ця провідна партія вважала, що Швецію потрібно назавжди витягти з бідності і створити суспільство, що гарантуватиме соціальний захист громадянам, незалежно від їх статі, класової приналежності, суспільного становища. Рух по цьому шляху не повинен залежати від благодійництва, а фінансуватися за рахунок податкової системи, за якою основний тягар лягає на заможних людей. Така «політика третього шляху» — «вузенька, ще не протоптана стежка між капіталізмом і соціалізмом. Це той «шлях золотої середини», який у світі ще називають «шведською моделлю» [14]. У цьому зв'язку авторитетний вчений Йорген Вейбулль зауважує: «У сьогоднішній Швеції на чільному місці в списку життєво важливих потреб стоїть питання збереження шведської моделі, з її великим суспільним сектором та розгалуженою і добре налагодженою системою соціального захисту» [15].

Одночасно Швеція проводить політику нейтралітету, неприєднання до воєнних блоків та спирається на засади сильної оборони, згідно з принципом: Швеція повинна захищатися сама, а не покладатися на НАТО. В минулому ця скандинавська країна — батьківщина А. Нобеля — відома як войовнича держава. Як приклад — загарбницький похід шведського війська з королем Карлом XII і програш у Полтавській битві на Україні 1709 р., угода від 28 березня 1709 р., підписана у с. Великі Будища під Полтавою між гетьманом України І. Мазепою і представниками шведського короля, згідно якої, стверджують дослідники з Шведського інституту К. Гернер і К.-Є. Карлсон у праці «Україна і Швеція в історичній перспективі», «Україна стала шведською васальною державою» [16]. З часів А. Нобеля Швеція займає послідовну миролюбну політику.

Зацікавленість Нобеля у відверненні воєн була особливо характерною ознакою суспільно-політичних поглядів А. Нобеля, який

ще юнаком був стурбований проблемами миру. Абсолютизм царської влади в Росії чи, в меншій мірі, в Швеції був неприйнятним для молодого інтелектуала. Одночасно він виявляв толерантність до інших політичних поглядів. Така позиція була основою, на якій сформувалися миролюбні погляди А. Нобеля та його дії послідовного прихильника миру. А. Нобель глибоко замислювався над морально-гуманітарними проблемами війни, політичними та дипломатичними шляхами їх припинення.

Поряд з участю в різних миротворчих ініціативах, Нобель домагався створення Міжнародного арбітражного суду для Європи та практики, згідно якої протягом року, поки проходять переговори між країнами щодо врегулювання збройних конфліктів, сторонам заборонялося застосовувати силу. А щоб досягти поставленої мети, потрібно вчиняти так як Мировий суд Англії, який у складних випадках ухвалював рішення, дійсні протягом одного-двох років. Задовольняючись малим, можна досягти багато, вважав А. Нобель, адже після закінчення річного (дворічного) перемир'я, держави пролонгують його і таким чином утверджується стабільний мир. За цих умов можна ставити питання повного роззброєння, про яке мріють народи. Одночасно А. Нобель цікавився діяльністю існуючої в той час організації «Pease and Arbitration», котра також, як і Нобель, виступала за створення міжнародного суду.

А. Нобель висловив власну теорію миру, згідно якій необхідно організувати міжнародні суди, які правочинні розглядати конфлікти між державами. Він вірив, що це зробить війни неможливими: міжнародні суди покладуть край варварській практиці і войовничим режимам при владі. За планом А. Нобеля, всі країни світу мають війти в союз і спільними зусиллями захистити будь-яку країну, яка виявиться в небезпеці в результаті вторгнення іншої країни. Він стверджував, що за умови участі в такому союзі (організації) всіх чи більшості країн, мир запанує на Землі на віки [17].

Відтак, можна зробити припущення, що в певній мірі з цих миротворчих ідей А. Нобеля у XX ст. виникли Ліга Націй, пізніше — Організація Об'єднаних Націй — як арбітражний міжнародний орган. На користь цього припущення свідчить те, що А. Нобель висунув, на перший погляд «утопічну», ідею, але пізніше прийняту як один із фундаментальних принципів і Ліги Націй, і Організації Об'єднаних Націй — «єдиним реальним рішенням була б угода, якою всі уряди зобов'язувалися б колективно захищати будь-яку країну, що опиниться жертвою нападу. Такий договір поступово привів би до часткового роззброєння» [18].

Формування політичних поглядів А. Нобеля відбувалося також під впливом його ділових партнерів — знаних французьких фінансистів братів Перейра, найперше Якоба Еміля Перейра (1800-1875), який долучився до сенсімонізму. Прибічники цього вчення проповідували ідеї, близькі до соціалістичних. А. Нобель сприйняв у цьому вченні ідеї взаємодопомоги, солідарності і турботи про людей праці, соціального миру, що були близькі до ідей пацифізму, яких він активно дотримувався.

Найбільший виробник і торгівець зброєю А. Нобель був за своїми політичними поглядами переконаним пацифістом. Ці переконання в нього поглиблювались під впливом з боку Берти фон Зутнер, яка короткий час працювала особистим секретарем А. Нобеля і справила на нього глибоке враження. Вона мала високий авторитет серед європейських прихильників миру, була відома письменниця, автор романів «Die Waffen nieder! («Геть зброю!», 1889 р.) та «Das Maschinenzeitalter» («Епоха машин», 1889 р.), в якому виступила з різкою критикою мілітаризму й націоналізму [19], інших творів, у тому числі з пропагандою ідей соціалізму, брала участь у Римському конгресі миролюбних сил, створенні Австрійського товариства миру, а 1892 р. вона стала членом-засновником Бернського бюро миру — організації, що координувала діяльність пацифістського руху в багатьох країнах Європи і тривалий час була

віце-президентом цієї міжнародної структури. 1905 р. Берта фон Зутнер стала лауреатом Нобелівської премії миру. Саме завдяки їй А. Нобель створив «Міжнародне об'єднання з ліквідації негативних наслідків використання динаміту» і, як вважають, заснував, серед інших, Нобелівську премію миру. Берта фон Зутнер залучила Нобеля до особистої участі в діяльності на захист миру та матеріальної підтримки конгресів миролюбних сил. Він став членом Австрійського товариства миру та брав участь у міжнародному конгресі пацифістів у Берні, що відбувся 1892 р. з ініціативи президента США Б. Гаррісона. Виступаючи на конгресі, А. Нобель говорив про те, що загальне роззброєння не більше, ніж ідеалістичні фантазії, для цього недостатньо лише бажання. На його думку, справі миру не допоможуть ні великі партії, ні запальні промови, а необхідна чітка програма дій, котру підтримають уряди всіх чи більшості країн [20]. Під впливом позиції А.Нобеля конгрес запропонував європейським урядам, зокрема, створити міжнародний арбітражний суд. Він вважав, що рухові за мир бракує комплексної й реалістичної програми, організаторам конгресів на захист миру потрібна толкова, переконлива програма, адже лише благі наміри не приводять до утвердження миру. Потрібні пропозиції, які прийнятні для сильних цього світу, придатні для схвалення урядами, що також схильні до припинення чи недопущення воєн. Ключовою умовою зміцнення миру на Землі, вважав А. Нобель, повинні стати дії урядів та законодавчих органів різних країн. В листі до Зутнер від 1892 р. він писав: «Можна і навіть потрібно якомога швидше домагатися того, щоб країни спільно взяли на себе зобов'язання приборкувати того, хто порушив мирний договір першим. Лише це зробить війну неможливою і змусить країни вирішувати всі суперечні питання в міжнародному арбітражному суді». На конгресі в Берні він переконував делегатів в універсальності його принципу: «рівновага базується на страхові», а делегати конгресу дотримувались інших думок.

У зв'язку з безпосередньою причетністю А. Нобеля до діяльності сил миру, його глибокою зацікавленістю в розвитку освіти, науки і культури, тривають дискусії політологів, істориків щодо впливів конкретних соратників на виникнення в Нобеля ідеї заснування премії вченим, письменникам і політикам. Висуваються різні версії, на які звертають більшу чи меншу увагу пошуковці істини. Найперше, були суттєві обставини, важливі сторінки життя і діяльності, наочні приклади його роду Нобелів, особисті естетичні смаки і політичні переконання винахідника і промисловця, які стали визначальними факторами, що привели до заповіту щодо заснування премії Нобеля.

Витоки премії Нобеля, очевидно, найперше слід шукати в історії роду Нобелів у період їх діяльності в Росії. 30 липня 1888 р. «Товарищество нефтяного производства бр. Нобель» заснувало премію одного із своїх засновників Людвіга Нобеля для видатних діячів техніки і промисловості Росії та виділяло на ці цілі по 6 тис. рублів золотом щорічно. Перші премії були присуджені в 1895 р. До складу журі з присудження премії імені Людвіга Еммануїловича Нобеля входили Д. І. Менделєєв, М. С. Курнаков, інші видатні російські вчені. Премія Людвіга Нобеля (золота медаль з профілем Л. Нобеля і 1200 руб.) присуджувалась в Росії до 1905 р. Про неї знав А. Нобель, оскільки був у числі засновників згаданого Товариства і його фінансовим гарантом. 1904 р. рішенням Бакинського відділення Імператорського Російського технічного товариства була заснована ще одна премія — імені Еммануїла Людвиговича Нобеля, який змінив покійного батька на посту керівника Товариства. Згідно Положення про премію, вона присуджується щорічно за праці з техніки видобування і нафтопереробки. Проте ця премія з невідомих причин припинила своє існування [21]. Можна припустити, що премія Людвіга Нобеля в Росії вплинула на майбутнє рішення Альфреда Нобеля заснувати міжнародну відзнаку, що дістала ймення Нобелівська премія і стала найавто-

ритетнішою в світі, впливає на рішення політиків і міжнародних організацій та життя і наукові пошуки вчених, сприяє розвитку різних напрямків фізики, хімії, фізіології та медицини, стимулює літературу, що «відображає людські ідеали» та політичну діяльність на захист миру. Зокрема, автори дослідження «Альфред Нобель і Нобелівські премії», виданого Нобелівським Фондом 2001 р., стверджують: «Корені міжнародних Нобелівських премій можна вважати скоріше в Санкт-Петербурзі, ніж у Швеції» [22].

Щодо причини заснування А. Нобелем, в числі інших і Премії миру, то окремі автори вбачають її в тому, що його совість потерпала від усвідомлення наслідків тривалого виробництва зброї та вибухових речовин. Проте, інші так не вважають і висловлюють свої аргументи, наводять, зокрема, незаперечний факт: його вибухівки, окрім баліститу, при житті А. Нобеля у війнах не використовувались (за вийнятком Франко-пруської війни 1870-1871 рр.). Матеріальну вигоду від своїх проектів він отримав лише за рахунок використання динаміту при прокладці тунелів, каналів, залізниць, доріг і був переконаний, що динаміт має застосовуватись лише в мирних цілях.

Творчий геній А. Нобеля був спрямований на мирне застосування своїх винаходів. Він відкидав звинувачення на адресу «короля динаміту». Цілком могло б статися, говорив А. Нобель, що мої заводи покладуть кінець війнам скоріше, ніж ваші мирні конференції, оскільки коли дві армії однакової могутності можуть швидко знищити одна одну, то всі цивілізовані нації відступлять і розпустять свої війська [23]. Спираючись на таку точку зору, А. Нобель прагнув створити супер смертоносну зброю. Її застосування, на погляд цього ідеаліста XIX ст., було б для цивілізованих народів неможливим з етичних міркувань. Можна вбачати в такій позиції вияв певної політичної наївності, разом із цим і вияв миротворчих спрямувань, прагнення А. Нобеля виробити шлях до припинення воєн між народами.

Участь А. Нобеля в діяльності миротворчих організацій, їх матеріальна підтримка і причетність до миротворчих практичних заходів знайшли своє відображення у Заповіті А. Нобеля. Його намір використати свої великі багатства на досягнення благородних миротворчих цілей не з'явилися несподівано, спонтанно, під емоційним впливом близького оточення, а в результаті тривалих роздумів видатного підприємця і філантропа. Про це свідчить публічна заява, з якою Нобель виступив ще 1890 р.: «Я маю намір залишити після себе значну суму грошей на підтримку ідеалів всеосяжного миру, хоча й ставлюся досить скептично до наступних результатів європейської політики. Нехай навіть з'являться лауреати миру, але війни будуть продовжуватись до тих пір, поки фатальна сила надзвичайних обставин не зробить їх неможливими...» [24]. Є підстави також вважати, що заснування премії за миротворчу діяльність пов'язано з бажанням шведського винахідника і філантропа відзначати людей, які, як і Нобель, стійко протистоять насиллю і розбрату.

Таким чином, рішення А. Нобеля виділити частину свого капіталу на Премію миру базується на його особистих політичних та ідейних переконаннях, на категоричному запереченні війн між народами (війну він називав «жахом із жахів і найбільшим із усіх злочинів»), на власній життєвій філософії, але при цьому рішення виникло під стимулюючим впливом його щирої дружби з пацифісткою Бертою фон Зутнер і відомими громадсько-політичними діячами й інтелектуалами Європи й Америки.

Премія миру, згідно заповіту А. Нобеля та критеріїв, якими керується Нобелівський комітет норвезького стортингу (парламенту), присуджується особі, котра зробила більше всіх і краще всіх роботу, спрямовану на утвердження взаєморозуміння і братерства між націями, сприяння мирній домовленості, на розпуск регулярних армій, обмеження гонки озброєнь, організацію і проведення конгресів миролюбних сил.

За свою понад 100-річну історію Нобелівська премія та ім'я її засновника досягли найвищого рангу в світовій науці, літературі та політиці. Як наголошує експерт Нобелівських комітетів з фізики, хімії, фізіології та медицини В.М. Тютюнник в передмові до монографії «Нобелівська інтелектуальна еліта й Україна», «Нобелівська премія стала мрією, «звездой пленительного счастья» для багатьох тисяч видатних представників людства. Ті з них, кого увінчали нобелівськими лаврами, розцінюються нині як інтелектуальна еліта цивілізації» [25]. Сама по собі Нобелівська премія не здатна одномоментно змінити хід історії. Але вона може сфокусувати увагу й зусилля людства на найактуальнішій проблемі і в перспективі ефективно сприяти її розв'язанню. Вона — гідна відзнака інтелектуальній еліті. За висловом лауреата Премії миру М.С. Горбачова, переконливий вияв, «нового мислення». А лауреат Нобелівської премії миру (2001 р.) Генеральний секретар ООН Кофі Аннан наголосив: «Переважна більшість націй споруджували пам'ятники, меморіали або тріумфальні арки перемогам у війні, чи бронзові статуї, присвячені героям та героїчним баталіям. Однак у Миру немає парадів і немає пантеону перемоги. Єдине, що є у Миру, — це Нобелівська премія, і вона виражає Надію і Відвагу з унікальною яскравістю та переконливістю» [26].

Нобелівські премії і, зокрема, Премія миру, завдяки послідовній діяльності нобелівських установ, підтримці нобелівського руху в цивілізованих країнах, включаючи Україну, стали реальним втіленням і розвитком суспільно-політичних поглядів і гуманістичних ідеалів Альфреда Нобеля, служать продовженню суспільно-політичної діяльності з розвитку науки, літератури та захисту миру в умовах глобалізації.

Література

1. *Нобелевская премия. Лауреаты. Иллюстрированная энциклопедия / Пер. с англ. — Москва: Эксмо, 2009. — С. 5.*

2. *Frangsmyr Tore. Alfred Nobel. — Stockholm: Svenska Institutet, 1996, 1998. — С. 4.*
3. *Орландо де Руддер. Альфред Нобель. Серия «След в истории» / Пер. с франц. — Ростов-на-Дону: «Феникс», 1997. — С. 34.*
4. *Нобель: найшляхетніша нагорода // Швеція і шведи / Пер. з швецької. — Stockholm: Svenska Institutet, 2007. — С. 19.*
5. *Зеленин К.Н., Ноздрачев А.Д., Поляков У.Л. Три поколения Нобелей в России. — 1097 с.*
6. *Мешкунов В.С. Нобель-Олейникова — женщина-врач в России // Нобелистика. Науковедение. Інформатика: Материалы 5 Междунар. встречи-конф. лауреатов Нобелев. премий и нобелистов; 5 Международной (7 Тамб.) науч. конф.«Информатика и науковедение». — Тамбов, 17-20 нояб. 1998 г. / Под ред. В.М. Тютюнника и Г.В. Горбунова. — Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина. Изд-во МИНЦ, 1999. — С. 38.*
7. *Марин Андрей. Нобель: великий незнакомец//http:/h.ua/story/46125 — С. 2.*
8. *Frangsmyr Tore. Alfred Nobel. — Stockholm: Svenska Institutet, 1996, 1998. — С. 25.*
9. *Sohlman Michael, Executive Director The Nobel Foundation. Nobel Prize Centennail 1901-2001. — Stockholm: The Nobel Foundation, 2002. — С. 2.*
10. *Орландо де Руддер. Альфред Нобель. — 179 с.*
11. *Stanle K. Nils. Alfred Nobel and the Nobel Prizes. — Stockholm: The Nobel Foundation, The Swedish Institute, 1989. — С. 5.*
12. *Сумароков Леонид. О Нобеле, его российских корнях и немного о некоторых наших лауреатах//www.nasledie.ru/persstr/persona/ symarokov-21.01.2009 — С. 2.*
13. *Вейбулль Йорген. Коротка історія Швеції. — Stockholm: Svenska Institutet, 1993, 1997. — С. 257.*
14. *Нобель: найшляхетніша нагорода // Швеція і шведи. — Stockholm: Svenska Institutet, 2007. — С. 15.*
15. *Вейбулль Йорген. Коротка історія Швеції. — С. 159.*
16. *Гернер Крістіан, Клас-Єран Карлсон. Україна і Швеція в історичній ретроспективі. — Stockholm: The Swedish Institute, 1996. — С. 21.*
17. *100 человек, которые изменили ход истории: Альфред Нобель // Еженедельное издание. — 2009. — № 41. — М.: Издатель и учредитель ООО «Де Агостини», 2009, — С. 22.*
18. *Stanle K. Nils. Alfred Nobel and the Nobel Prizes. — Stockholm: The Nobel Foundation, The Swedish Institute, 1989. — С. 8.*

19. *Лауреаты Нобелевской премии. Энциклопедия: А-Л. — М.: Прогресс, 1992. — С. 471.*
20. *100 человек, которые изменили ход истории: Альфред Нобель. — С. 21.*
21. *Нобелистика на рубеже XXI века: VI Международная встреча-конференция лауреатов Нобелевских премий и нобелистов / Под ред. В.М. Тютюнника. — Тамбов: Изд-во МИНЦ, 2001. — Труды МИНЦ. — Т. I, Ч. 1. — С. 16.*
22. *Alfred Nobel and the Nobel Prizes. — Stockholm: The Nobel Foundation. — 2001. — С. 4.*
23. *Rangsmyr Tore. Alfred Nobel. — Stockholm: Svenska Institutet, 1998. — С. 21.*
24. *Марин Андрей. Нобель: великий незнакомец//http:/h.ua/story/ 46125– С. 2.*
25. *Левченко Олександр. Нобелівська інтелектуальна еліта й Україна. — С. 8.*
26. *Енциклопедичний довідник «Лауреати Нобелівської премії. 1901-2001». Видання ювілейне. Довгий С.О., Литвин В.М., Солоіденко В.Б. — К.: ДІА, 2001. — С. 141.*